

Föredrag Gustav Vasa Hjälte eller tyrann?

Vi är på **Kungsgården** i Arboga, den gård som Gustav Vasa lät bygga upp för att ett administrativt centrum för lantbruket och för vapensmedjorna vid Jäder, Sveriges första egentliga ”vapenindustri”.

Gustav Eriksson av Vasaätten, vasen = sädeskärve föddes 1496, Fadern, Erik Johansson av Vasaätten, häradshövding i Uppaland, godsägare, bl.a. Rydboholm: ”en hetlevrad, arrogant, konfliktbenägen och våldsamt gestalt” (LOL)

Modern, Cecilia Månsdotter av Ekaätten, hade en mängd gods i Uppland, bl.a. Lindholmen En halvsystem var gift med Sten Sture den yngre, som dubbades till riddare redan som femåring vid unionskungen Hans - kom ihåg, alla nordens länder befann sig i union med Köpenhamn som huvudstad – kröning 1497.

Vasaättens främste historiker, Hans Gillingstam, beskriver Erik Johansson som ”ett ovanligt svagt nummer inom sin lysande ätt”. Men pappa Erik fick ett tragikomiskt slut: hösten 1520 befann sig pappa Erik och sonen Gustav /Vasa/ på släktens gård Rävsnäs utanför Strängnäs. Unionskungen Kristian II /Tyrann/ hade kommit till Stockholm för att krönas. Till de inbjudna hörde pappa Erik och sonen Gustav – men Gustav Vasa anände ugglor i mossen ... Pappa Erik däremot kom lite sent till Stockholm, slottsportarna var stängda – det var ju prologen till Stockholms blodbad – men Erik – han var ju hetlevrad, våldsamt – han skrek och härjade så att soldaterna till sist öppnade stadporten och släppte in honom. Dagen därpå blev Erik Johansson av Vasaätten ett av de cirka 100 offren i Stockholms blodbad.

Det var då Gustav Vasa drog upp till Dalarna för att resa allmogen mot Kristian, tyrannen! Och det är nu som äventyren, Gustav Vasas äventyr i Dalarna börjar! Utklädd som en vanlig bonddräng, inte som en adelsyngling, gick han med yxa på axeln och sökte jobb, hos Anders Persson på Rankhyttan - , hos hans gamla Uppsala kompis Arent Persson på Ornässtugan – han förrådde Gustav, det var ju ett högt pris på Gustavs huvud – men räddades av Arent fru Barbro Stigsdotter, som såg till att Gustav kunde rymma.

Gustav kom till Sven Elvsson i Isala, hustrun höll just på att baka bröd när danska soldater kom in i stugan. Sven Elvssons hustru daskade då till Gustav med brödspaden, ”Packa dig ut i ladan och tröska!”

Ändå kände Sven Elvsson att Gustav inte var säker på Isala, så han gömde Gustav i ett hölass och drog norrut genom de ödsliga skogarna.

ISALALADAN

Nu lite källkritik, ursäkt till DG Anki Rooslien från Hedemora!
Gustaf III

Peder Swarts krönika, men kungen stod själv för det mesta innehållet, han var sin egen spökskrivare!!!!

Så man får nog ta vad Peder Swart skrev med en stor nypa, en riktigt stor nya salt. Det finns ingen kung i Sveriges historia som har påverkat sitt eget renommé så mycket som Gustav Vasa.

Midsommartiden 1521 kapitulerade Stockholm och Gustav Vasa tågade in i staden, som blev mer och mer Sveriges huvudstad.
Besöker ni **Nationalmuseum** i Sthlm Carl Larssons målning 1908

pampig och ståtlig, men sådär såg det naturligtvis inte ut. Den visar hur nästan alla – historiker, konstnärer, den bildade allmänheten och inte minst skolbarnen – då, 1908, såg på Gustav Vasa. Han var Riksbyggmästaren och Landsfadern!

1923 6 juni Svenska flaggans dag, nationaldagen. V
runtom i Sverige en orgiastisk kungahyllning – 400 år sedan Gustav Vasa valdes till kung i Strängnäs, i kyrkor, skolor, regementen ... överallt hyllades Gustav Vasa, och allra mest i Strängnäs, där ”rikets förnämsta män” var samlade.

Här ett exempel på hur Gustav Vasa framställdes i gamla läroböcker: *Läsebok för folkskolan* trycktes mellan åren 1911 och 1951 och var förutom Bibeln, psalmboken och katekesen den första bok som nådde ut till hela svenska folket. Texten om Gustav Vasa lästes av varenda skolunge i årskurs 3 och 4.

Gustav Vasa är den, som vårt Sverige murat från grund och till tak. Sverige blev genom honom ett nytt rike. Han hade genom **befrielsekriget** räddat dess självständighet, genom **reformationen** renat tron och stärkt rikets krafter med kyrkans överflöd; ... genom **bondeupprorens** kuvande och **arvföreningen** gjort Sverige enigt. Lugna tider var äntligen komna. Men lika oförtrutet arbetade Gustav på att stärka och förbättra sitt kära Sverige. (ur *Läsebok för folkskolan*).

Namnet Gustav Vasa, operan Johan Henric Kellgren librettot, Johann Gottlieb Naumann musiken: Gustav Wasa. Idégivare var Gustav III. Det var så Gustav Eriksson / Gustav I blev Gustav Vasa med svenska folket.

Nicolai Gedda 1991, Anders Andersson: ädla skuggor, vördade fäder.

Gustav Vasa var en hjälte, en landsfader.

Vad gjorde han då som var så himla bra?

Gleerups sid 6. :

befrielsekriget

+ reformationen 1527 Västerås (Uppsala 1593 Johan III var ju gift med en polsk prinsessa, naturligtvis katolik, och många var rädda för att reformationen skulle upphävas, så beslutet 1593 blev att endast den lutherska tron var tillåten – katolicism, kalvinism, zwinglism blev förbjudna!

Arvföreningen 1544 – äldste sonen Erik (XIV) kom så att ärva riket. Det var slut med kungavalet som började i Mora stenar strax söder om Uppsala och som sen skulle bekräftas under kungs eriksgatan runt riket.

Men så blev han en tyrann, prof i Växjö, Lars-Olof Larsson 2002, Gustav Vasa, hjälte eller tyrann?

Landsfadern blir tyrann!

Men för drygt 20 år sedan förändrades berättelserna om Gustav Vasa. En historieprofessor i Växjö, Lars-Olof Larsson, publicerade en ny bok *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?* (2002). Lars-Olof Larsson var inte nådig i kritiken!

Här ett kort utdrag:

När det gäller att tillskansa sig ekonomiska fördelar, särskilt på ett mera privat plan, har Gustav varit utstuderat hänsynslös och haggalen. Det gäller i stort som smått. ... Men frågan är om Gustav någonstans hade sin motsvarighet i privat snikenhet och samlande av gods och guld. Han var inte omedveten om denna dödssynd och

ruelsen häröver plågade honom svårt på dödsbädden. ... Det är helt uppenbart att Gustav närmast satte i system att trots given lejd och amnesti gripa och avrätta verkliga eller misstänkta oppositionsmän. Raden av förtrogna medarbetare som drabbades av onåd och i många fall fann för gott att sätta sig i säkerhet utomlands är också lång. Lars-Olof Larssons framställning av kungen har ingen historiker ännu ifrågasatt: någon snäll landsfader var Gustav Vasa verkligen inte!

Ett exempel från 1531 på Gustav Vasas lämska mot misstänkta oppositionsmän, under klockupproret då kungen beordrade att varje socken skulle lämna en kyrkklocka för att kungen skulle betala skulden till Lübeck. Då, 1531, sammankallade de upproriska en herredag i Arboga vid Eriksmäss, den 18 maj. Men Gustav Vasa var smart och sammankallade samtidigt ett riksmöte i Uppsala, också vid Eriksmäss. I Arboga drog nog borgmästare och rådsherrar en lättnadens suck, att slippa härbärgera ett antal upproriska potentater och därigenom tvingas ta ställning i inbördeskriget.

I ett brev i november 1521 gav kungen Dalarnas upprorsmän full amnesti, på det kunde "alla var för sig fullständigt lita". Men så blev det inte. I stället blev det räfst- och rättarting i Kopparberget där Gustav Vasa närvarade och såg till att flera påstådda upprorsmän dömdes till döden och omgående halshöggs. En av hans medhjälpare under "äventyren" i Dalarna 1521, Anders Persson på Rankhyttan fängslades och fördes till Stockholm där han avrättades 1534. Bilden av Gustav Vasa som landsfader krackelerar.

Men Arboga stad genomgick ändå stora förändringar under Gustav Vasas tid. Reformationsriksdagen 1527 i Västerås gjorde att kronan blev ägare till mark runt Arboga och även inne i stan, bl.a. Helgeandskyrkan och franciskanerklostrets mark. När klostret drogs in försvann den kompetens som munkarna hade stått för, bland annat den klosterskola som även Arbogapojkar kunde gå i. Å andra sidan kompenserade kungen Arboga genom att beordra inrättande av en ny skola, strax öster om den tidigare klosterkyrkan, nuvarande Heliga Trefaldighets kyrka, som blev stadens kyrka.

År 1531 överlät Gustav Vasa Helgeandskyrkan till Arboga för att användas som rådhus. Kyrkan var då enligt gåvobrevet ”platt förfallen” – möjligen skadad av brand 1525. Men först på 1600-talet förverkligades kungens tanke.

1551 var Gustav Vasa i full färd med att bygga ett kungligt residens på tomten intill den gamla Helgeandskyrkan, kvarteret som idag heter Kungsgården.

Bygget leddes av Henrik von Cöllen som också varit byggmästare i Kalmar, Uppsala och Gripsholm. Syftet var att i Arboga anlägga ett kungshus och en kunglig avelsgård. Samtidigt uppfördes vapenverkstäderna på Jäders holme.